Floraväktarna i Skåne Rapporterar

Praktnejlika i Skåne

Kerstin Svensson



Fig. 1. Praktnejliika. Foto: Åke Svensson.

Luktsinnet är floraväktarens bästa vän när praktnejlikan ska letas upp i augustikvällens skymning! Vällukten leder lätt till de rosa fransade blommorna, men det gäller att hitta rätt tidpunkt för besöket. Utan blomning smälter nejlikan in i omgivande vegetation och är svår att hitta. Små skott utan blommor kan vara lika backnejlikans skott. De två trivs tillsammans.

Praktnejlikan är rödlistad som starkt hotad (EN) och fridlyst. Den rapporterades första gången i Skåne 1749 i utkanten av Lund och var enligt senare floror en ganska vanlig art på torrängar och glesa ekskogar i Skåne med 80-talet växtplatser under 1800-talet. Under 1900-talet hade den minskat kraftigt till 20-talet växtplatser. Nu visar floraväktarrapporterna på ca 10 lokaler i Skåne.

I Sverige förekommer praktnejlika i två områden, dels i Norrbotten och Haparanda skärgård, dels i Skåne och Halland.

Praktnejlika är bofast och reproducerande. Förökningen sker med frön och underjordiska jordstammar. Detta kan förklara att nejlikan kan dyka upp på en lokal efter flera års frånvaro.

Göran Mattiasson har under många år följt praktnejlikans förekomst och utveckling i Skåne. År 2011 kunde man i *Botaniska Notiser* läsa hans detaljrika och inkännande artikel om praktnejlika i det skånska landskapet. De lokaler och dellokaler han då redovisar i tabell överensstämmer i stort sett med de som floraväktarna har rapporterat fram till 2022.

Vad har hänt sedan 2011?

Värdenas spretighet i rapporterna kan bero på oklarhet kring vad som är planta/tuva kontra strån/stjälk. För att kunna jämföra över tid är det antal plantor som ska rapporteras. Trots oklarhet kan man utläsa att praktnejlikans förekomst i Skåne är starkt hotad.

23 lokaler har besökts återkommande sedan 1989. År 2022 har en lokal strukits p.g.a. trädgårdsanknytning och en ny lokal har tillkommit.

Under åren som gått har flera försök att gynna praktnejlikan gjorts. Exempel på detta är att hävd och skötsel anpassats och att frön från platsens praktnejlikor har strötts ut för att förhoppningsvis gynna återväxt.

A. Lokaler med praktnejlika

Sandhammaren-området i Ystads kommun omfattar naturreservaten Sandhammaren och Hagestad. Praktnejlika upptäcktes på Sandhammaren 1838 och har rapporterats från området sedan 1977. År 2001 fanns 7 populationer med praktnejlika. 2011 fanns endast 3 av dessa kvar. Detta gäller även 2022.

1. Backåkra, 1,4 km SO; O Liljekonvaljskogen nära Tygeå (Ystads kommun)
På denna lokal i Hagestad NR hade nejlikan ej återfunnits sedan 2001 trots att många letat under åren som gått sedan dess. 2022 återfanns 1 planta med 16 stänglar, troligen p.g.a. att underjordiska stammar vaknat till igen.

2. Sandhammaren, Östra Backavägen, 600 m N fyren (Ystads kommun)
Praktnejlikorna växer i vägkanten och har besökts drygt 20 gånger genom årens lopp. Antalet har varierat, men visar på en relativt stabil förekomst.

3. Sandhammaren, Västra Backavägen, Fyren 550 m NV fyren (Ystads kommun)
Ett mindre antal plantor har växt i kanten av markvägen under åren som gått. 2021 rapporterades ”ej återfunnen”, men 2022 fanns 3 plantor med totalt 11 stänglar och 29 skott.



Fig 2. Planterat bestånd av praktnejlika utmed Västra Backavägen på Sandhammaren sommaren 2022. Foto: Kerstin Svensson.

Praktnejlika, *Dianthus superbus*

Beskrivning. Praktnejlika är en löst tuvad, flerårig ört med stora rosa blommor. Stjälkarna är upprätta och kan bli mer än en halvmeter höga. Bladen är smalt lansettlika och sträva i kanten. Praktnejlika blommar från juli till september med stora rosa blommor som är omkring fem centimeter breda och mycket väldoftande. Blommorna har cylindriska foder som är längre än de omgivande hylsbladen. Kronbladen är djupt flikade med smala flikar, rosa med en grön fläck och rosa hår vid basen.

Praktnejlika liknar mest sandnejlika (*D. arenarius*), men den senare är lågväxt, tätt tuvad, samt har vita, mindre blommor.

Utbredning. Praktnejlika är sällsynt och växer på torra, sandiga eller leriga, kalkrika marker, som ängar och skogsbryn. Arten förekommer i Sverige i en sydlig population som finns i Skåne och södra Halland, samt en nordlig population i Norrbotten och Lule Lappmark. I södra Sverige har arten minskat kraftigt och den har försvunnit från många växtplatser. **Första fynduppgift** är från Lappland och publicerades av Linné i *Flora Lapponica* år 1737 (Nordstedt 1920).

Etymologi. Artnamnet *superbus* betyder utsökt och syftar på de stora rosa väldoftande blommorna.

Ur: Anderberg, A. & Anderberg, A.- L., 2007. *Den virtuella floran*.

För några år sedan togs ett samlat grepp för att rädda praktnejlika på Sandhammaren.

Samverkan i nedan beskrivna projekt kring praktnejlika sker mellan Fredriksdals Museer och Trädgårdar, Länsstyrelsen i Skåne, Helsingborgs kommun, Lunds Botaniska Förening och Floraväktarna i Skåne.

Efter tillstånd samlades 2017 frön in från plantor på Sandhammaren. Avsikten var att odla upp plantor, som sedan skulle planteras ut i samma miljö som de frölevererande plantorna växt i med tanke på det genetiska innehållet. Fröna grodde och odlades upp i Fredriksdals trädgård i Helsingborg. På hösten 2020 planterades drygt 200 ”säkerhetskopior” ut i ett tiotal gropar utmed Östra och Västra Backavägen på Sandhammaren. De flesta överlevde vintern och några blommade redan under 2021. Fig. 2 är tagen sommaren 2022. Slåtter har skett sedan bilden togs och

nya gropar har grävts med plats för fler nejlikor. Frön kan nu spridas på plats.

Ett spännande och lovande projekt att följa!

8. Smygehuk, 900 m V hamnen (Trelleborgs kommun)
I Smygehuk har 3 lokaler floraväktats sedan 2011. Av dessa finns 2022 nejlikan endast kvar på denna lokal (13 plantor). Antalet plantor har minskat här de senaste åren.

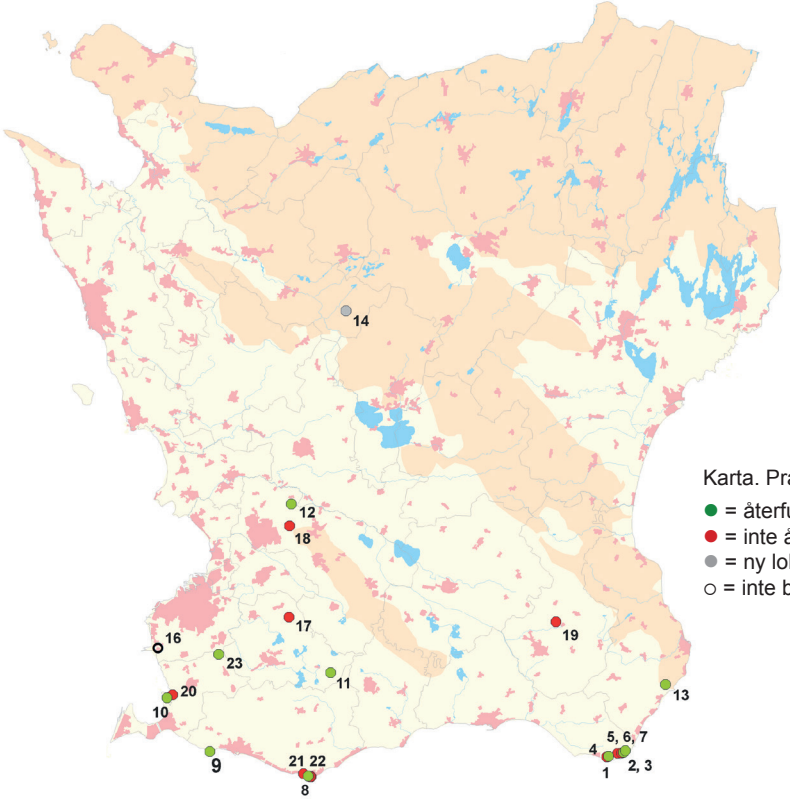
9. Stavstens udde, golfbana (Trelleborgs kommun)
Området kring Stavstens udde hyser i dag med råge Sveriges största förekomst av praktnejlika. 2010 räknade Majwi Rosquist till 11 285 stjälkar. 2022 rapporterade hon 51 000 plantor. En för praktnejlikan anpassad skötsel av golfbanan kan förklara den stora ökningen.

10. Lilla Hammar, 900 m N; Hammars näs (Vellinge kommun)
Antalet plantor varierar under årens lopp, men pendlar runt 1 000 plantor. Här finner vi Skånes näst största förekomst av praktnejlika 2022.

11. Lemmeströtorp, 600 m S (Svedala kommun)
På lokalen har under de gångna åren funnits ett fåtal plantor i en beteshage. År 2022 rapporterades 1 planta, 2019 ingen p.g.a. hårt bete.



Fig. 3. Praktnejlika tillsammans med backsilja nära Tygeå. Foto: Kerstin Svensson.



Karta. Praktnejlika i Skåne efter 1989.
● = återfunnen 2015–2022
● = inte återfunnen 2015–2022
● = ny lokal 2022
○ = inte besökt sedan 2001

12. Igelösa kyrka, 1,3 km SSV (Lunds kommun)
Praktnejlikan växer på den tusenåriga gravhögen Borghög på ca 100 kvadratmeter, där den upptäcktes 1956. De 9 plantorna minskade i antal allt eftersom åren gick. Från de två plantor som återstod 2010 spreds frön på gravhögen. År 2013 fanns 53 plantor, därefter har antalet varierat. År 2022 växer på östra och västra högen totalt 5 plantor med 136 stjälkar. Igenväxning hotar. Smällspirea och gullris breder ut sig och kommer på sikt att konkurrera ut praktnejlikan.

13. Gislöv; 200 m SO Hästhagen (Simrishamns kommun)
2010 blommade 5 plantor i beteshagen. 2015 rapporterades ”ej återfunnen”. 2022 blommade 1 planta med ett fåtal delvis avbetade stjälkar.

14. Klingstorp (Klippans kommun)
År 2022 rapporterades en ny lokal för praktnejlika i en naturbetesmark med ekar. 15 plantor noterades där. Lars Fröberg har haft vänligheten att kolla i föreningens kartotek, som finns på Botaniska Museet i Lund, och det visar sig att praktnejlika 1926 blev funnen av N. Johansson i Smålanden i Riseberga sn ca 8 km NV om den nya förekomsten i Klingstorp.

23. Gavelsbjer (Vellinge kommun)
Senaste förekomst 2015 (18 plantor), senaste rapport 2015. Lokalen bör besökas 2023.

B. Lokaler där praktnejlikan kanske försvunnit

4. 1,0 km SO Backåkra (Ystads kn)
Senaste förekomst 2003 (noterad), därefter inte återfunnen. Senast eftersökt 2022. Lokalen har gles ekskog och liknar den andra vid Tygeå (nr 1) där nejlikan återfanns efter 21 års frånvaro.

5. 1,4 km VNV Sandhammarens fyr (Ystads kommun)
Senaste förekomst 2004 (5 plantor), därefter inte återfunnen. Senast eftersökt 2015.

6. 600 m VNV Sandhammarens fyr (Ystad kommun)
Senaste förekomst 2015 (47 plantor). Senast eftersökt 2021.

7. 525 m NV Sandhammarens fyr (Ystad kommun)
Senaste förekomst 2001 (10 plantor). Senast eftersökt 2022.

15. 1,1 km VSV vägkorset i Böste läge (Trelleborgs kommun)
Senaste förekomst 2007 (noterad), därefter inte återfunnen. Senast eftersökt 2022. Känd från lokalen sedan 2004.

16. 150 m S gamla kalkbrottet i Klagshamn (Malmö kommun)
Senaste förekomst 1995 (1 planta). Senaste rapport 2001. Känd från lokalen sedan 1932.

17. 600 m OSO Hyby kyrka (Svedala kommun)
Senaste förekomst 1990 (4 plantor). Senast eftersökt 2022. Känd från lokalen sedan 1895.

18. 750 m NNV Kungsmarkens P-p (Lunds kommun)
Senaste förekomst 1999 (10 plantor). Senaste rapport 2015. Känd från lokalen sedan 1835.

19. Spjutstorps kyrka, 1,5 km NV (Tomelilla kommun).
En planta av praktnejlika upptäcktes utanför Spjutstorp 2007. Den kanske upptäcktes på nytt eftersom praktnejlika varit känd i trakten sedan 1880-talet. År 2010 blommade 12 plantor med 43 stjälkar, år 2015 blommade 60 plantor. 2022 har praktnejlikan ej återfunnits där, även om lokalen är lämplig. Kanske var plantorna överblommade och svåra att se vid besöket?

20. Vellinge ängar, 850 m NV Bernstorp (Vellinge kommun)
Senaste förekomst 2003 (9 plantor). Senaste rapport 2015. Känd från lokalen sedan 1887.

21. Smygehuk, 400 m V hamnen (Trelleborgs kommun)
Senaste förekomst 2010 (2 plantor). Senast eftersökt 2022. Känd från lokalen sedan 1838.

22. Smygehuk, 500 m V hamnen (Trelleborgs kommun)
Senaste förekomst 2016 (5 plantor). Senast eftersökt 2022.

Sammanfattning

År 2022 förekommer praktnejlika i Skåne på 10 lokaler. En av lokalerna är nyupptäckt. På 13 av de 23 lokalerna kan den ha försvunnit från landskapet. Samtidigt finns hoppet om att den kan dyka upp igen om förutsättningarna finns.

Landskapets förändring i Skåne har i många fall varit förödande för praktnejlikans möjligheter att fortleva. Ökad kunskap och insatser i samverkan kan skapa nya möjligheter för den vackra praktnejlikan.

Förhoppningsvis kommer floraväktare i Skåne att framgent få uppleva praktnejlikans väldoft och skönhet på fler ställen!

Källor

1. Weimarck, H & Weimarck, G. 1985. *Atlas över Skånes flora*. Stockholm.
2. Tyler, T. m.fl. (red.), 2007. *Floran i Skåne. Arterna och deras utbredning*. Lund.
3. Mattiasson, Göran. 2011. *Bot. Notiser 144*:2.
4. Artdatabanken, SLU www. artdatabanken.se
5. Artportalen, SLU www.artportalen
6. Handledning för floraväktarverksamhet. http:// svenskbotanik.se/floravaktarna/